

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۱۶، پاییز ۱۳۹۴

وصول مقاله: ۱۳۹۲/۱۱/۱۲

تأیید نهایی: ۱۳۹۳/۸/۲۸

صفحات: ۷۵ - ۹۰

ارزیابی کیفیت زندگی در سکونتگاههای غیررسمی شهرها مورد شناسی: محله اسلام آباد شهر زنجان^۱

سعید نجفی^۲، دکتر محسن احدنژاد^۳، دکتر اسماعیل دویران^۴

چکیده

رشد شهرنشینی و تمایل جمعیت‌های انسانی به محیط‌های شهری، بستر با اهمیت شدن مفهوم کیفیت زندگی شهری را بیش از پیش فراهم ساخته است. هدف کلی این پژوهش ارزیابی کیفیت زندگی در سکونتگاههای غیررسمی با نمونه موردی محله اسلام آباد شهر زنجان است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و پیمایشی است. شیوه گردآوری اطلاعات به روش میدانی در قالب پرسش‌نامه بوده است که در آن ۱۴۵ خانوار به صورت سیستماتیک به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. به منظور ارزیابی کیفیت زندگی از هر دو بُعد عینی و ذهنی شامل ۴ شاخص اصلی (اجتماعی - فرهنگی - مذهبی، کالبدی، اقتصادی و کالبدی) و ۲۳ مؤلفه استفاده شده است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل AHP و Topsis استفاده شده تا به ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی در محله اسلام پرداخته شود. نتایج پژوهش حاکی از اختلاف در تمام شاخص‌هاست، اما این اختلاف در شاخص اقتصادی و کالبدی چشمگیر است. نتایج نشان داد که اولاً، محله اسلام آباد در وضعیت نامطلوبی از نظر شاخص‌های کیفیت زندگی قرار گرفته و این اختلاف در شاخص‌های اقتصادی و کالبدی چشمگیر است. ثانیاً، رابطه متقابل و معناداری میان شاخص‌ها در محله وجود دارد. ثالثاً، دیدگاه ذهنی شهروندان ساکن در محله اسلام آباد تحت شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی تغییر می‌کند.

کلید واژگان: کیفیت زندگی، سکونتگاههای غیررسمی، شهر زنجان، محله اسلام آباد.

۱ - مقاله حاضر برگرفته از پایان نامه «مطالعه تطبیقی شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات اسکان غیررسمی و برنامه‌ریزی‌برنامه‌ریزی شده (نمونه موردی: شهر زنجان، محلات اسلام آباد و کارمندان) می‌باشد که توسط نگارندگان تهیه شده است.

۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان (نویسنده مسؤول)

۳ - دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان

۴ - استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری

SaeedNajafy87@yahoo.com

ahadnejad@gmail.com

daviran@gmail.com

مقدمه

دغدغه دستیابی به فرم خوب شهری را می‌توان از زمان شکل‌گیری اولین شهرها دانست و درگیری برای بهبود زندگی شهری را هم‌سن تاریخ شهرنشینی تخمین زد. رشد شهرنشینی و تمایل جمعیت‌های انسانی به محیط‌های شهری بستر با اهمیت شدن مفهوم کیفیت زندگی شهری را بیش از پیش فراهم ساخته است (Richards.R, , Oleary.B & Mutsonziwa, K, 2007). همگام با افزایش جمعیت، شهرنشینی و تمرکز صنایع، سرمایه‌ها، امکانات و خدمات شهری رشد کرده و شهرهای بزرگ، به کلان‌شهرهای کنونی تبدیل شده و مشکلات جبران‌ناپذیری برای بشر پدید آمده است. به همین دلیل توجه بسیاری از دانشمندان و صاحب‌نظران به مفهوم کیفیت زندگی معطوف شد تا از این طریق تلاش‌هایی در راستای ارتقای شرایط زندگی و بهبود بخشیدن به بُعد کیفی زندگی بشر صورت گیرد (ربانی و کیان‌پور، ۱۳۸۶: ۵۶). کیفیت زندگی موضوعی چند رشته‌ای و پیچیده است، از این رو مفهومی چند بُعدی است (Ulengin, 2001: 342)، هر عبارتی که در تعریف کیفیت زندگی به کار رود، کیفیت زندگی یک فرد به حقایق عینی و خارجی زندگی‌اش و دریافت‌ها و ادراکات درونی و ذهنی او از این عوامل و نیز از خودش وابسته است. این مسئله توسط اکثر پژوهشگران مورد تصدیق قرار گرفته است. توجه دانش جغرافیا به کیفیت زندگی و مفاهیم مربوط به آن به اواخر دهه ۱۹۶۰ برمی‌گردد. این به معنای آن نیست که جغرافیای انسانی پیش از آن نسبت به کیفیت زندگی به‌طور کامل بی‌اعتنا بوده است، بلکه صرفاً منظور آن است که دل مشغولی سنتی جغرافیا به مفاهیمی چون منابع طبیعی، تولید و ویژگی‌های جمعیتی بر هرگونه توجه به مصرف در مفهوم وسیع کلمه مسلط بوده است. کانون توجه جغرافیای انسانی بعدها تغییر کرد. شناخت تجربی

تفاوت‌های فضایی موجود از حیث جنبه‌های کیفی زندگی و سنت بازشناسی الگوها، تحت الشعاع دیدگاهی ساختار گرایانه قرار گرفت که فرایندهای موجود در ورای جلوه‌های فضایی نابرابری یا توسعه ناموزون را مورد مذاقه قرار می‌داد. به‌تازگی با احیای جغرافیای فرهنگی، توجه به تجربه خاص گروه‌های محروم یا حاشیه‌نشین در جامعه افزایش یافته است. چنین گروه‌هایی با ویژگی‌هایی چون نژاد، قومیت و جنس مشخص می‌شوند، اما در جهان متحول سده بیست و یکم که جوامع با ترتیبات نهادی جدید برای توزیع کالاها و خدمات کمیاب دست به گریبانند، بحث عدالت اجتماعی یا اخلاقی بودن نابرابری بخت زندگی افراد همچنان زنده است (smith, 1994).

یکی از کارهای مهم برنامه‌ریزان شهری و مدیران شهرها، شناسایی نابرابری‌های شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح محلات شهری است. ظهور گسترده نابرابری در برخورداری از امکانات شهری، بسیاری از برنامه‌ریزان و مدیران را علاقه‌مند به شناسایی کمیت و کیفیت چگونگی تعادل بخشی کیفیت زندگی در مقیاس محلات کرده است. در واقع نتایج کار در بهبود ساماندهی نواحی و محلات محروم شهر و به ایجاد فرصت برابر برای شهروندان و توسعه اجتماعی - اقتصادی کمک می‌کند. تفاوت‌های فضایی موجود در ساختار شهرها و فقر شدید گروه‌های اجتماعی و در نهایت انتقال پدیده فقر روستایی به فقر شهری، موجب اسکان غیررسمی در درون یا مجاور شهرها (به‌ویژه شهرهای بزرگ) به شکلی خودرو، فاقد مجوز ساختمان و برنامه‌سازی با تجمعی از اقشار کم درآمد و سطح نازلی از کمیت و کیفیت زندگی می‌شود (صرافی، ۱۳۸۱). این‌گونه سکونتگاه‌ها به علت غیررسمی بودن، از برنامه‌ریزی، طراحی شهری و خدمات عمومی محروم هستند. محلات شهر زنجان از این نظر بی‌بهره نبوده و محله اسلام آباد از جمله

اهداف پژوهش

- ۱ - ارزیابی کیفیت زندگی سکونتگاههای غیررسمی (محلۀ اسلام آباد)
- ۲ - بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی محلۀ اسلام آباد
- ۳ - بررسی عوامل تأثیرگذار بر کیفیت زندگی سکونتگاههای غیررسمی (محلۀ اسلام آباد)
- ۴ - ارائه راهکارهای بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاههای غیررسمی.

پیشینه پژوهش

آگاهی از کیفیت زندگی شهروندان، از مطالعات مورد علاقه محققان در کشورهای توسعه یافته می‌باشد (Fahy, 2006, Diener and Suh, 1999, Bunge, 1975, Senlier et al, 2009, Foo, 2000, and Cinneide, 2010, Woldetinsaye, 2011, Tesfazghi, et al, 2010). در این بین شکل‌گیری سکونتگاههای غیررسمی همزمان با شهرنشینی در عصر جهانی شدن و پیشرفت تکنولوژی، بررسی کیفیت زندگی آنها را الزام می‌کند. مطالعات خارجی از کیفیت زندگی و سکونتگاههای غیررسمی بی‌شمارند، اما در مطالعات داخلی می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره کرد:

سکونتگاههای غیررسمی این شهر محسوب می‌شود که در شرایط نامطلوبی بسر می‌برد. این محله با بیش از ۲۹۱۶۳ هزار نفر جمعیت و ۹۳ هکتار وسعت در محدوده قانونی شهر زنجان قرار دارد. آنچه ذهن محققان را برای ارزیابی کیفیت زندگی در محلات اسکان غیررسمی بر آن داشت را می‌توان به صورت ذیل اشاره کرد.

سؤالات پژوهش

- ۱ - شاخص‌های کیفیت زندگی در محلۀ اسلام آباد به‌عنوان سکونتگاه غیررسمی چگونه است؟ و مقدار نابرابری در کدامیک از شاخص‌ها چشمگیر است؟
- ۲ - آیا بین شاخص‌های کیفیت زندگی در محلۀ اسلام آباد، رابطه معناداری وجود دارد؟
- ۳ - دیدگاه و نگرش ذهنی شهروندان نسبت به کیفیت زندگی چگونه است؟

فرضیات پژوهش

- ۱ - به‌نظر می‌رسد محلۀ اسلام آباد، در وضعیت نامطلوبی از شاخص‌ها قرار گرفته و نابرابری در شاخص اقتصادی و کالبدی چشمگیر است.
- ۲ - بین شاخص‌های کیفیت زندگی در محلۀ اسلام آباد، رابطه معناداری وجود دارد.
- ۳ - دیدگاه و نگرش ذهنی شهروندان تحت شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی نسبت به کیفیت زندگی متفاوت است.

عنوان پژوهش	محققان
ارزیابی سیاست‌های مواجهه با اسکان غیررسمی با تأکید بر سیاست تخریب (مورد مطالعه: اسلام آباد کرج)	پایان‌نامه علیپور (۱۳۹۲)
مدیریت شهری و کیفیت زندگی محلات اسکان غیررسمی و برنامه‌ریزی شده؛ نمونه موردی: محلات (اسلام‌آباد، ترانس) و کارمندان شهر زنجان	احدزاد و نجفی (۱۳۹۲)
تحلیل نابرابری شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح محلات شهر بابلسر	شماعی و همکاران (۱۳۹۱)
ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت	موسوی و همکار (۱۳۹۱)

سمنانی و همکاران (۱۳۹۱)	سنجش کیفیت زندگی در محیط سکونتی فرسوده و بصری سازی آن (مورد شناسی: محله هاشمی در منطقه ده تهران)
فتحعلیان و همکار (۱۳۹۰)	مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در بافت‌های خودرو و برنامه‌ریزی شده اسلامشهر (مورد پژوهشی قائمیه و واوان)
پایان‌نامه غلامی (۱۳۹۰)	سنجش تطبیقی شاخص‌های کالبدی فرمال اجتماعی کیفیت زندگی در محلات شهر زنجان؛ نمونه موردی: محلات، کوی فاطمیه (اسکان غیررسمی)، محله حسینیه (بافت فرسوده) و کوی قائم (بافت جدید)
قالیباف و همکاران (۱۳۹۰)	ارزیابی کیفیت زندگی شهری؛ مطالعه موردی: محله یافت آباد)
شبعه و همکاران (۱۳۹۰)	فرایند شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ نمونه موردی: محله سهرابیه کرج
زیاری و همکاران (۱۳۸۹)	تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران
دهقانی و حق‌پناه (۱۳۸۸)	مدیریت و ارتقای کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران
پایان‌نامه قیداری (۱۳۸۶)	نقش سکونتگاه‌های غیررسمی در گسترش فیزیکی شهر زنجان

منبع: مطالعات نگارندگان

مبانی نظری

- مفهوم کیفیت زندگی

کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده، چند بُعدی، نسبی متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که با اهداف متفاوتی در تحقیقات مختلف به کار برده می‌شود؛ برای مثال: ليو (1976) کیفیت زندگی را عنوانی جدید برای مفهوم قدیمی بهزیستی مادی و روانی مردم در محیط زندگی خود توصیف کرده است، فوو (2000) کیفیت زندگی را به‌عنوان رضایت همه جانبه افراد از زندگی تعریف می‌کند. بولینگ و ویندرسون (2001) کیفیت زندگی را در اصطلاح یک شیء گمشده یا فقدان یک چیز نسبت به چیز دیگر تعریف می‌کند. کاستانزا (2007) کیفیت زندگی را به‌عنوان میزان تأمین نیازهای مورد نیاز انسان و در ارتباط با ادراک مردم از رفاه ذهنی تعریف می‌کند. از سوی دیگر سنلایر (2009) کیفیت زندگی را به‌عنوان ارتباط بین ادراک مردم و تجربه آنها در فضایی که در آن زندگی می‌کنند، تعریف می‌کند. اخیراً تعریفی که از کیفیت زندگی به وسیله پرل (2011) ارائه شده است که آن را اندازه‌گیری ویژگی‌های عینی و ذهنی از زندگی تعریف می‌کند؛ پس می‌توان در تعاریف مکاتب

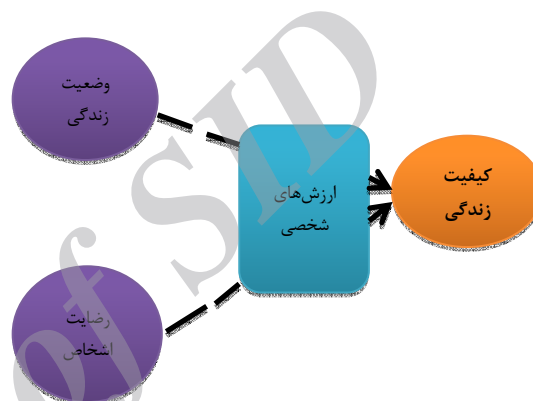
مختلف از کیفیت زندگی واژه‌هایی مانند احساس عمومی خوشبختی، حس مثبت از روابط اجتماعی و فرصت‌های بروز توانایی‌های فردی را مشاهده کرد (Tsfazghi, 2009, McCrea, et al, 2006). کیفیت زندگی در اصطلاح ارزیابی تجربیات همه جانبه از زندگی بشر است (Costanza, et al, 2007) که می‌تواند از طریق یک وضعیت خاص، که در آن اولویت‌های زندگی فردی یا جمعی و اولویت‌هایی که می‌توان با آن برخورد کرد را بیان کند (Campanera, 2011 & Higgins). تعریف مشخص‌تری از کیفیت زندگی توسط دیوید فلس و پری (1995) ارائه شده است که کیفیت زندگی را به‌عنوان ترکیبی از شرایط زندگی و رضایت براساس مقیاس اهمیت تعریف می‌کند. تعریف مفهومی و عملیاتی از کیفیت زندگی توسط چرچ (2004) پیشنهاد شد که کیفیت زندگی را معیاری از توانایی افراد برای اقدامات فیزیکی، عاطفی و اجتماعی درون محیطشان در یک سطح با انتظاراتشان تعریف می‌کند. این تعریف ارتباط کیفیت زندگی را با معیارها، حوزه‌ها و اهداف مشخص می‌کند. به هر حال تعاریف متفاوتی از کیفیت زندگی ارائه شده، اما تمام مکاتب با این مفهوم که کیفیت زندگی مفهومی چند

کیفیت زندگی با درجات مختلف از فردی به فرد دیگر متفاوت است (Ahu, 2005: 32).

– مفهوم اسکان غیررسمی

تفاوت‌های فضایی موجود در ساختار شهرها و فقر شدید گروه‌های اجتماعی و در نهایت انتقال پدیده فقر روستایی به فقر شهری، موجب اسکان غیررسمی در درون یا مجاور شهرها (به‌ویژه شهرهای بزرگ) به شکلی خودرو، فاقد مجوز ساختمان و برنامه شهرسازی با تجمعی از اقشار کم درآمد و سطح نازلی از کمیت و کیفیت زندگی می‌شود (صرافی، ۱۳۸۱). اسکان غیررسمی در واقع بازتاب اصلی توزیع غیرعادلانه منابع قدرت، ثروت و درآمد است (Undp, 1997). این سکونتگاهها، نوعی سکونتگاه غیرمجاز هستند که توسط تهیدستان شهری اغلب در پیرامون (خارج از محدوده) شهرها پدید می‌آید. اسکان غیررسمی چنان به بخشی از حیات شهری تبدیل شده است که جای جای جهان نام خاص خود را دارد. این سکونتگاهها به دلیل عدم نظارت و کمک دولت یا شهرداری‌ها، سکونتگاه‌های خودرو (Unregulated) و یا سکونتگاه‌های بی‌ضابطه نیز خوانده می‌شوند. گاهی به علت سکونت گروه‌های بسیار فقیر به نام سکونتگاه‌های خلقی (Popular Settlement) نیز ساخته شده‌اند، اما بیشتر به دلیل موقعیت مکانی آنها در پیرامون شهرها، آنها را حاشیه‌ای می‌نامند. گاهی این حاشیه‌ها، از جمله در شهرهای بزرگ آمریکای لاتین به درون شهرها نفوذ می‌کنند و ضمن گسترش در مکان‌های نامساعد، مانند دره‌ها، گودال‌ها، مسیل‌ها و کوهها، در پیکر اصلی شهر ادغام می‌شوند و یا در صورت فاصله بیشتر از مادر شهر، خود به شهر مستقلی مانند اسلام شهر تهران تبدیل می‌شوند. از این رو به این نوع حاشیه نشینی، سکونتگاه انتقالی نیز می‌گویند. غربی‌ها مدتی چنین سکونتگاههایی را بر پایه تجربه محدود و گذرای محدوده‌های پیرامون

بعدی و دارای ویژگی‌های عینی و ذهنی است، موافقند (Efranty, Siegel, & Lee, 2001). و با توجه به رشته‌های مختلف دخیل در مطالعات آن و تعاریف متفاوت، یک توافق اینکه کیفیت زندگی مربوط به شرح و ارزیابی از شرایط زندگی مردم در یک کشور یا منطقه خاص است، وجود دارد.

شکل ۱: مفهوم کیفیت زندگی

منبع: دیوید فلس و پری ۱۹۹۵

در سال ۱۹۹۶ ناگلیر تعدادی فرضیه مرتبط با کیفیت زندگی را به‌عنوان اصول راهنما برای روند مطالعه مسائل کیفیت زندگی به شرح ذیل پیشنهاد می‌دهد:

- ۱- کیفیت زندگی یک مفهوم چند بُعدی است. ۲- هر فردی دارای ماهیتی زیستی، اجتماعی و روانی است که در تعامل مستمر با محیط خویش است. ۳- از آنجا که کیفیت زندگی برخاسته از کنش متقابل شخص با محیط است، یک رویکرد کل‌نگر است که درک ابعاد آن امری لازم و ضروری است. ۴- ابعاد کیفیت زندگی همراه با توانایی یا عدم توانایی آنها برای همه یکسان است. ۵- عدم توانایی یا هر شرایط نامساعد دیگری به‌وسیله خود شخص ناچار منتهی به افزایش یا کاهش کیفیت زندگی برای شخص نمی‌شود. ۶- اگر چه ابعاد اساسی کیفیت زندگی برای همه یکسان است، اما

رشته‌ای و مفهومی چند بُعدی است. کاتر نیز کیفیت زندگی را به مثابه رضایت فرد از زندگی و محیط پیرامون تعریف می‌کند که نیازها، خواست‌ها، ترجیحات سبک زندگی و سایر عوامل ملموس و غیرملموسی را که بر بهزیستی همه جانبه فرد تأثیر دارند، در برمی‌گیرد. به نظر مالمن، کیفیت زندگی مفهومی ناظر بر افراد است و همچون انتظارات از طریق تعامل پویای بین فرد مفروض، جامعه و محل سکونت او تعیین می‌شود (غفاری و امیدی، ۱۳۸۸: ۴). در نظر دیوان کیفیت زندگی به عنوان حالتی در نظر گرفته می‌شود که فرد در آن نسبت به خود، طبیعت و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند احساس آرامش درونی کند (Diwan, 2000 : 315). کیفیت زندگی بیشتر با محیط طبیعی و شرایط خارجی زندگی افراد از قبیل آلودگی، کیفیت مسکن، جنبه‌های زیبایی شناسانه، تراکم ترافیک، شیوع جرم و مانند این‌ها مرتبط است. این متغیرها تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر سطح رضای افراد از زندگی‌شان دارند (Norman C, Dalkey, et.al, 1972). اما اصطلاح اسکان غیر رسمی را می‌توان به شیوه زندگی و فضای خاصی از زندگی شهری گفت که در آن تمامی یا غالب جهات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی، حقوقی، سابقه استقرار و نحوه شکل‌گیری و سیر تحولات تاریخی با بخش‌های مجاور تفاوت اساسی دارد. مسکن‌های غیرمعمول، مشکلات زیست محیطی و بهداشتی، تراکم بالای جمعیت، سطح پایین برخورداری از امکانات و تسهیلات زندگی، عدم برخورداری لازم از امکانات، تأسیسات و خدمات شهری و ... از ویژگی‌های اسکان غیررسمی است (کمانرودی، ۱۳۸۵: ۱۰۸). پس می‌توان اظهار کرد که ساکنان سکونتگاههای غیررسمی در برابر سکونتگاههای برنامه‌ریزی شده در سطح نازلی از ابعاد

مرکز شهر، سکونتگاههای غصبی یا تصرفی می‌خواندند. بعدها مفهوم حاشیه‌نشینی (سکونتگاه غیررسمی) و حاشیه‌نشین باب شد که باری سخت منفی داشت و از همه بدتر، مجوزی به دست مأموران برخی دستگاههای دولتی می‌داد که هر بلایی بر سر ساکنان این قبیل سکونتگاهها بیاورند. براین مبنا، محققان بسیاری، از جمله خانم جانیس پرلمن که پس از ۲۰ سال مطالعه در شهرهای امریکای لاتین، کتاب ارزنده خویش به نام «اسطوره حاشیه‌ای بودن» را نگاشت، ندا در دادند که حاشیه‌نشینی و حاشیه‌نشین تقلید نادرست از تفکیک اقتصاد کشورهای جهان پیشرفته در دوران نوسازی است و تعمیم آن به تجربه جهان سوم نادرست است. سرانجام، برنامه اسکان بشر ملل متحد مفهوم سکونتگاههای غیررسمی را پیشنهاد کرد که امروز رایج گردیده است. چنین اجتماعاتی را نیز اجتماع سکونتگاههای غیررسمی یا اجتماع غیررسمی می‌خوانند (سعیدی و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۶۲).

ارتباط کیفیت زندگی و سکونتگاههای غیررسمی

مفهوم کیفیت زندگی، به‌عنوان یک رشته جداگانه از دهه ۱۹۶۰ میلادی وارد مباحث علمی در اروپای غربی و شمال آمریکا شد (Pukeliene, V., & Starkauskiene, V, 2010). در ادبیات نظری توسعه هم، موضوع کیفیت زندگی از دهه ۱۹۹۰ به بعد اهمیت فوق العاده‌ای یافته و مبنای تمایز و دسته‌بندی نوین کشورها در سال‌های اخیر شده است (عنبری، ۱۳۸۹: ۱۵۰). در حال حاضر، بهبود کیفیت زندگی هدف مشترک جامعه بین‌المللی است (Bloom, D.E., Craig, P.H, Malaney, P. N, 2001). ایده و مفهوم کیفیت زندگی یک ایده چند وجهی است که با یک پهنه وسیع از شاخص‌ها در زیر یک سایه قرار دارد. در عین حال موضوعی میان

محلات شهر زنجان است. طبق نتایج سرشماری در سال ۱۳۹۰، ۲۹۱۶۳ نفر جمعیت در محله اسلام آباد ساکن هستند. از این‌رو ۱۱.۲ درصد جمعیت شهر زنجان در محله اسکان غیررسمی اسلام آباد سکونت دارند. از سوی دیگر این محله با ۹۳.۵ هکتار مساحت، ۱.۸ درصد از مساحت شهر زنجان را در بر گرفته است؛ بنابراین با وجود اینکه تنها ۱.۸ درصد مساحت شهر را شامل می‌شود، ۱۱.۲ درصد از جمعیت شهر زنجان را در خود جای داده است.

کمی و کیفی زندگی شهری قرار دارند. هر چند در محدوده قانونی شهر زندگی کنند.

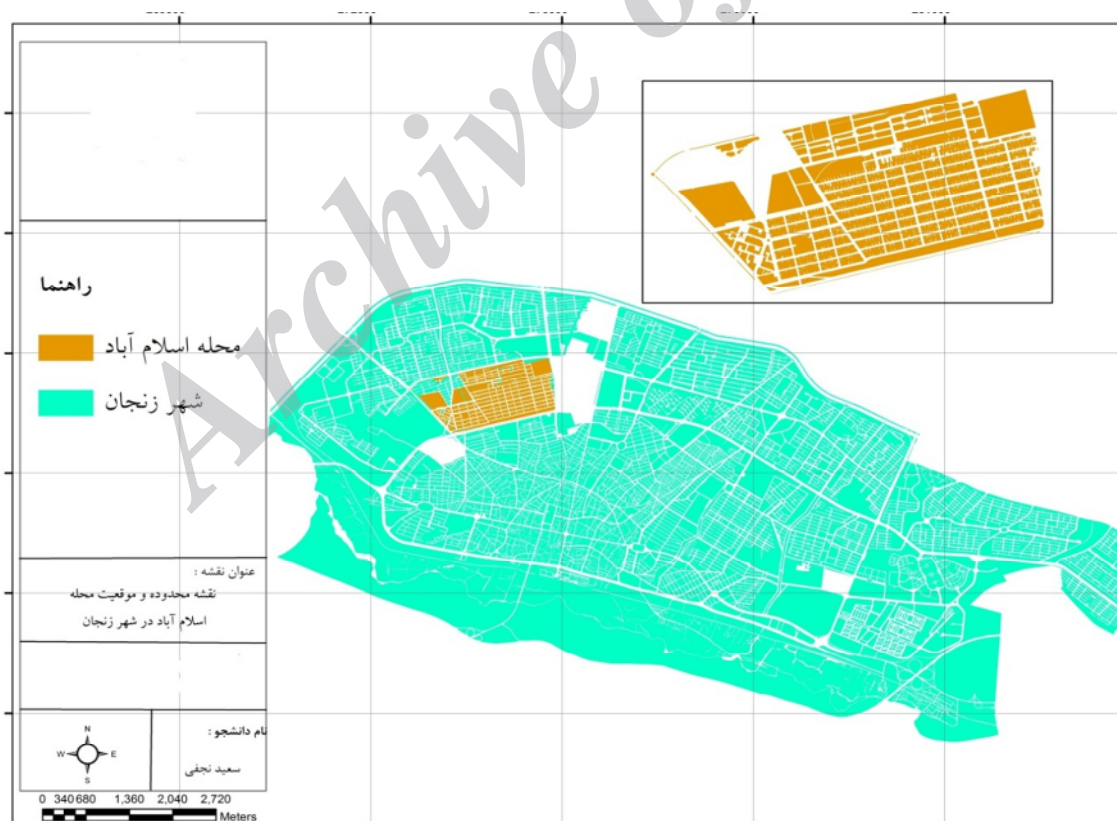
شناخت محدوده

شهر زنجان به سه منطقه شهرداری تقسیم می‌شود که محله اسلام آباد زنجان در شمال غرب شهر زنجان واقع شده است که از حیث سلسله مراتب تقسیمات کالبدی شهر زنجان در منطقه یک شهرداری واقع شده است. محله اسلام آباد یکی از متراکم‌ترین

جدول ۱: ویژگی‌های عمومی محدوده مورد مطالعه

شاخص	جمعیت (نفر)	مساحت (هکتار)	بُعد خانوار	تعداد خانوار
شهر زنجان	شهر زنجان	۳۸۰۶۹۲	۶۲۷۲	۳۰۴
محله اسلام‌آباد	۲۹۱۶۳	۹۳.۵	۳.۶	۸۰۷۳

منبع: بلوک آماری ۱۳۹۰ شهر زنجان

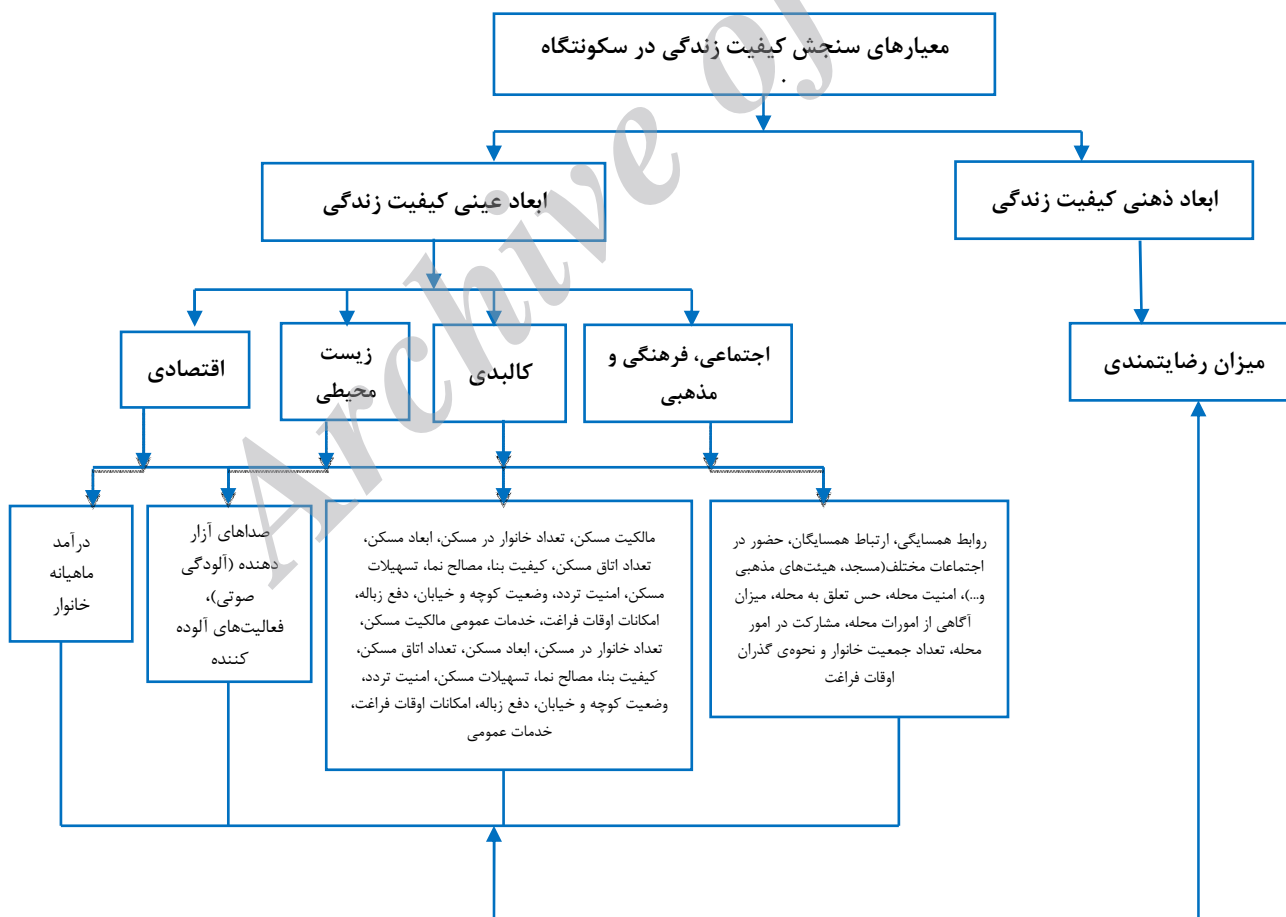
نقشه ۱: موقعیت محل اسلام آباد در شهر زنجان

منبع: نقشه ۱:۲۰۰۰ شهر زنجان

روش تحقیق

پژوهش حاضر از دو روش تحقیق توصیفی و تحلیلی بهره گرفته است و سعی شده از دو دسته شاخص‌های ذهنی و عینی استفاده گردد. بدین منظور ابتدا از طریق مطالعه ی کتابخانه‌ای (کتب، اسناد، پایان نامه، تصاویر ماهواره ای و اینترنت) اقدام به جمع آوری اطلاعات مورد نیاز پرداخته و سپس به مشاهده و برداشت برنامه‌ریزیداده‌های پژوهش با پرسشنامه اقدام شده است. پرسشنامه مورد استفاده از نوع بسته و طیف لیکرت مقیاسی تشکیل شده است. حجم نمونه با استفاده از روش کوچران در محله اسلام آباد ۱۴۵ عدد به دست آمد که نمونه‌ها بصورت

سیستماتیک از طریق نرم افزار Arc View توزیع و تکمیل شدند. جهت سنجش پایایی شاخص‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای محله اسلام آباد ۰.۷۴ بدست آمده که نشان از پایایی مناسب تحقیق می باشد. برای تجزیه و تحلیل شاخص‌ها از مدل Topsis و AHP استفاده شده است. جهت آزمون شاخص‌ها از کای دو (Chi-Square) و آزمون آماری پیرسون در نرم افزار Spss استفاده شده و در نهایت از نرم افزار Arc/GIS جهت تهیه نقشه‌های موضوعی برای نشان دادن برخورداری از کیفیت زندگی در سکونتگاههای غیررسمی استفاده شده است.

نمودار ۱: معیارها و زیرمعیارهای سنجش کیفیت زندگی در محله اسلام آباد

منبع: نگارندگان

امنیت تردد، وضعیت کوچه و خیابان، دفع زباله، امکانات اوقات فراغت، خدمات عمومی) و شاخص‌های زیست محیطی (صداها، آلودگی‌ها و فعالیت‌های آلوده کننده) به کار گرفته شد. برای تحلیل از مدل Topsis و AHP استفاده شده است. در این مدل، هر چقدر مقدار ارزش به سمت ۱ گرایش پیدا کند، دارای وضعیت مطلوب و هر چقدر به سمت صفر گرایش یابد، دارای وضعیت نامطلوب خواهد بود. نتایج حاصل نشان داد که در هیچ کدامیک از شاخص‌ها، کیفیت بسیار خوب و عالی حاصل نشده و بیش از ۷۰ درصد شاخص‌ها در کیفیت متوسط و پایین حاصل شده‌اند (ر.ک: جداول ۲، ۳، ۴ و ۵). در این میان شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی با ۲۶.۳۳ درصد بیشترین و شاخص‌های اقتصادی و کالبدی به ترتیب با ۱۴.۱۶ و ۱۵.۲۳ درصد کمترین مقدار را به خود اختصاص داده‌اند (ر.ک: جدول ۶). نتیجه فضایی رتبه‌بندی در نقشه ۱ نمایش داده شده است؛ بنابراین فرض H_0 مبنی بر وضعیت مطلوب و عدم اختلاف شاخص‌ها در محله اسلام آباد رد و فرض H_1 مبنی بر وضعیت نامطلوب شاخص‌ها و اختلاف چشمگیر شاخص‌های اقتصادی و کالبدی در محله اسلام آباد ثابت می‌گردد.

یافته‌ها و نتایج پژوهش

- تحلیل شاخص‌های پژوهش با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره

از جمله خصوصیات سکونتگاههای غیررسمی مانند محله اسلام آباد ارتباطات همسایگی بالا، حضور در اجتماعات مختلف و مشارکت در امور محله است. اما آنچه که نکته قابل ذکر این است که قطعات کوچک مسکن، تعداد خانوار بیشتر، کیفیت و مصالح نمای نامناسب، وضعیت نامناسب کوچه و خیابان و دفع زباله‌ها، آلودگی‌های صوتی و فعالیت‌های آلوده کننده و از همه مهمتر درآمد کم، کیفیت زندگی ساکنان را تحت الشعاع قرار داده است.

جهت تحلیل و بررسی کیفیت زندگی در محله اسلام آباد، از شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی (روابط همسایگی، ارتباط همسایگان، حضور در اجتماعات مختلف (مسجد، هیئت‌های مذهبی و ...))، امنیت محله، حس تعلق به محله، میزان آگاهی از امورات محله، مشارکت در امور محله، تعداد جمعیت خانوار و نحوه گذران اوقات فراغت، شاخص اقتصادی (درآمد خانوار)، شاخص‌های کالبدی (مالکیت مسکن، تعداد خانوار در مسکن، ابعاد مسکن، تعداد اتاق مسکن، کیفیت بنا، مصالح نما، تسهیلات مسکن،

جدول ۲: تحلیل شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی محله اسلام آباد با استفاده از مدل Topsis

نام محله	مؤلفه‌ها	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع
اسلام آباد	روابط همسایگی	۰	۰	۲۴.۱	۷۰.۸۹	۵.۱۰	۱۰۰
	ارتباط همسایگان	۰	۰	۲۴.۱۰	۷۰.۴۰	۵.۵۰	۱۰۰
	حضور در اجتماعات مختلف (مسجد، هیئت‌های مذهبی و ...)	۰	۰	۲۴.۰۵	۷۰.۲۴	۵.۷۱	۱۰۰
	امنیت محله	۰	۰	۲۸.۰۳	۶۸.۵۹	۳.۳۸	۱۰۰
	حس تعلق به محله	۰	۰	۲۴.۶۴	۶۹.۸۶	۵.۵۰	۱۰۰
	میزان آگاهی از امورات محله	۰	۰	۲۹.۴۱	۶۶.۷۵	۳.۸۴	۱۰۰
	مشارکت در امور محله	۰	۰	۲۸.۴۹	۶۷.۰۶	۴.۴۵	۱۰۰
	تعداد جمعیت خانوار	۰	۰	۲۵.۷۲	۶۹.۹۶	۴.۳۲	۱۰۰
	نحوه گذران اوقات فراغت	۰	۰	۲۸.۵۱	۶۷.۸۷	۳.۶۱	۱۰۰

منبع: نتایج پرسشنامه: ۱۳۹۲

جدول ۳: تحلیل شاخص اقتصادی محله اسلام آباد با استفاده از مدل Topsis

نام محله	مؤلفه	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع
اسلام آباد	درآمد ماهیانه خانوار	۰	۰	۳۷.۰۴	۵۹.۶۳	۳.۳۳	۱۰۰

منبع: نتایج پرسشنامه: ۱۳۹۲

جدول ۴: تحلیل شاخص‌های کالبدی محله اسلام آباد با استفاده از مدل Topsis

نام محله	مؤلفه‌ها	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع (درصد)
اسلام آباد	مالکیت مسکن	۰	۰	۲۲.۰۹	۷۲.۳۹	۵.۵۲	۱۰۰
	تعداد خانوار در مسکن	۰	۰	۲۲.۴۰	۷۲.۹۲	۴.۶۹	۱۰۰
	میزان رضایت از ابعاد مسکن	۰	۰	۲۴.۶۱	۷۱.۷۶	۳.۶۳	۱۰۰
	میزان رضایت از تعداد اتاق مسکن	۰	۰	۲۶.۴۰	۶۹.۶۰	۴	۱۰۰
	مبران رضایت از کیفیت بنا	۰	۰	۲۸.۰۳	۶۷.۸۰	۴.۱۷	۱۰۰
	مبران رضایت از مصالح نما	۰	۰	۲۹.۲۰	۶۶.۴۰	۴.۴۰	۱۰۰
	میزان رضایت از تسهیلات مسکن	۰	۰	۳۰.۰۵	۶۴.۵۳	۵.۴۲	۱۰۰
	میزان رضایت از امنیت تردد	۰	۰	۲۴.۲۲	۶۹.۹۸	۵.۸۰	۱۰۰
	میزان رضایت از وضعیت کوچه و خیابان	۰	۰	۲۵.۵۵	۶۹.۵۹	۴.۸۷	۱۰۰
	میزان رضایت از وضعیت دفع زباله	۰	۰	۲۲.۶۲	۷۳.۰۸	۴.۳۰	۱۰۰
	میزان رضایت از امکانات اوقات فراغت	۰	۰	۲۲.۶۳	۷۱.۵۳	۵.۸۴	۱۰۰
	میزان رضایت از خدمات عمومی (خدمات حمل و نقل عمومی، آموزشی، بهداشتی و درمانی و...)	۰	۰	۲۵	۶۹.۳۲	۵.۶۸	۱۰۰

منبع: نتایج پرسشنامه: ۱۳۹۲

جدول ۵: تحلیل شاخص‌های زیست محیطی محله اسلام آباد با استفاده از مدل Topsis

نام محله	مؤلفه	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع
اسلام آباد	صداهاى آزار دهنده (آلودگی صوتی)	۰	۰	۲۲.۹۴	۷۰.۹۴	۶.۱۲	۱۰۰
	فعالیت‌های آلوده کننده	۰	۰	۲۴.۴۰	۶۹.۵۰	۶.۱۰	۱۰۰

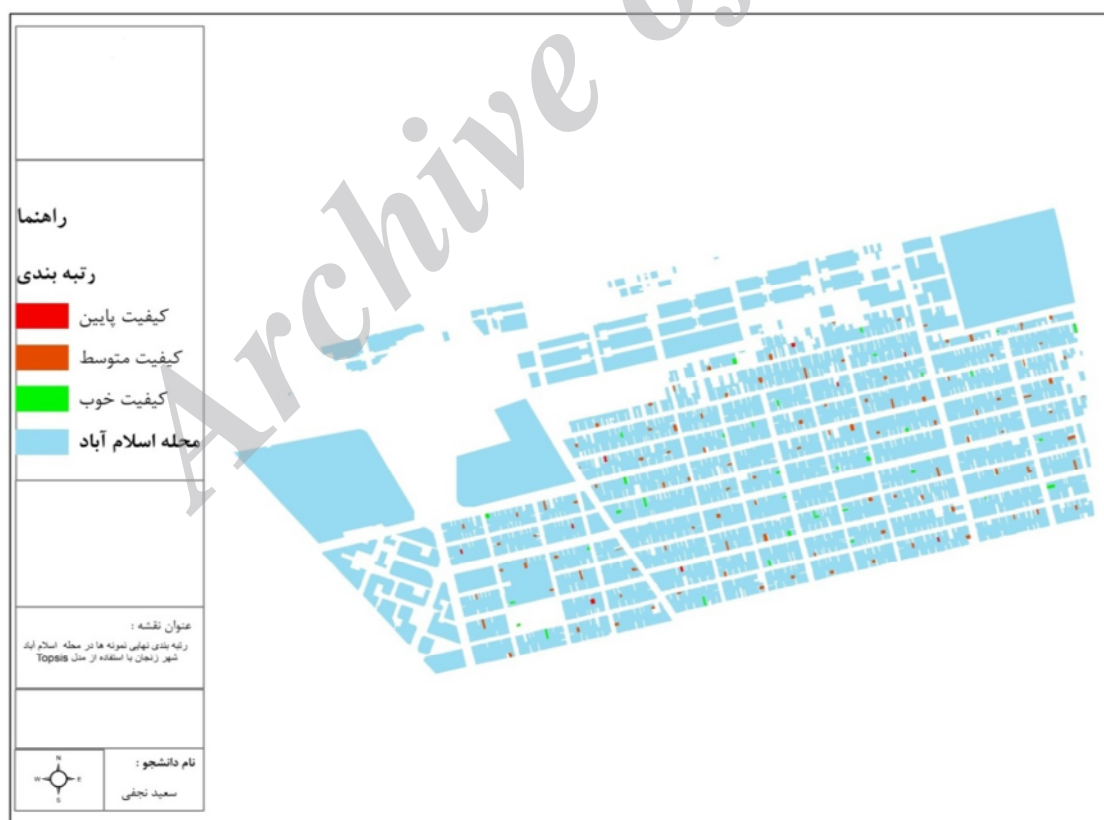
منبع: نتایج پرسشنامه: ۱۳۹۲

جدول ۶: تحلیل شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی محله اسلام آباد با استفاده از مدل

AHP و Topsis

نام محله	شاخص‌های اصلی	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع	وزن ها
اسلام آباد	اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	۰	۰	۲۶.۳۳	۶۹.۰۷	۴.۶۰	۱۰۰	۰.۲۷
	کالبدی	۰	۰	۱۵.۲۳	۷۴.۹۱	۹.۸۶	۱۰۰	۰.۴۸
	اقتصادی	۰	۰	۱۴.۱۶	۷۴.۱۵	۱۱.۶۹	۱۰۰	۰.۱۶
	زیست محیطی	۰	۰	۲۳.۶۷	۷۰.۲۲	۶.۱۱	۱۰۰	۰.۰۹

منبع: نتایج پرسشنامه: ۱۳۹۲

نقشه ۲: رتبه‌بندی کیفیت زندگی محله اسلام آباد شهر زنجان براساس مدل Topsis

منبع: نگارندگان

شده، مقدار باقی مانده و کای اسکور به دست آمده، با تغییر شرایط اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی، زیست محیطی ساکنین محله اسلام آباد کیفیت زندگی آن‌ها تغییر می‌کند؛ بنابراین، فرض H_0 ؛ یعنی عدم وجود ارتباط بین شاخص‌های کیفیت زندگی مورد تأیید نبوده و فرض H_1 ؛ یعنی وجود ارتباط معنی‌دار بین شاخص‌های کیفیت زندگی در محله کارمندان شهر زنجان مورد تأیید قرار می‌گیرد.

- شناخت ارتباط متقابل شاخص‌های مورد

بررسی

جهت بررسی این امر، از آزمون کای دو (Chi-Square) استفاده شده است. ابتدا شاخص‌ها از طریق تحلیل خوشه‌ای در سه وضعیت خوب، متوسط و ضعیف دسته‌بندی شده و سپس مورد آزمون قرار گرفتند. براساس این آزمون ارتباط معناداری در بین هر ۴ شاخص در محله اسلام آباد با سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. با توجه به مقدار فراوانی مشاهده

جدول ۷: تحلیل ارتباط معناداری شاخص‌های کیفیت زندگی در محله اسلام آباد براساس آزمون کای دو

شاخص‌های اصلی	وضعیت	Observed N	Expected N	Residual	Chi-Square	df	Asymp. Sig.	Sig.	Monte Carlo Sig.	99% Confidence Interval
									Lower Bound	Upper Bound
اقتصادی	ضعیف	113	48.3	64.7	133.917 ^a	2	.000	.000 ^b	.000	.031
	متوسط	26	48.3	-22.3						
	خوب	6	48.3	-42.3						
	مجموع	145								
اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	ضعیف	11	48.3	-37.3	59.807 ^a	2	.000	.000 ^b	.000	.031
	متوسط	87	48.3	38.7						
	خوب	47	48.3	-1.3						
	مجموع	145								
کالبدی	ضعیف	46	48.3	-2.3	61.503 ^a	2	.000	.000 ^b	.000	.031
	متوسط	88	48.3	39.7						
	خوب	11	48.3	-37.3						
	مجموع	145								

منبع: نتایج پرسشنامه: ۱۳۹۲

دیدگاه و نگرش ذهنی شهروندان از عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی شهری است. به عبارتی از جمله ابعاد

- سنجش نگرش ذهنی ساکنان نسبت به کیفیت

زندگی

برای شرایط کالبدی ۰.۶۴۴ و برای شرایط اقتصادی ۰.۱۶۴ - با سطح معناداری ۰.۰۰۰ است. با توجه به اینکه سطح معناداری به دست آمده برای تمام شرایط کمتر از مقدار استاندارد؛ یعنی ۰.۰۱ می باشد، می توان گفت بین شرایط اجتماعی، کالبدی با شاخص های ذهنی، ارتباط زیادی وجود دارد. سطح معناداری و ارتباط بین آنها به صورت افزایشی بوده، به طوری که هر قدر میزان شرایط اجتماعی، کالبدی تغییر یابد، دیدگاه و نگرش ذهنی شهروندان تغییر می یابد، اما آنچه قابل ذکر است با توجه به ارتباط معناداری شرایط اقتصادی با شاخص های ذهنی، سطح معناداری و ارتباط بین آنها به صورت افزایشی نبوده، بلکه با افزایش یکی، دیگری کاهش می یابد و برعکس. به اعتقاد نگارنده، این امر به خاطر اعتقادات دینی ساکنین است، اما با تمام اینها فرض H_0 ؛ یعنی عدم وجود ارتباط بین شاخص های ذهنی و شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی مورد تأیید نبوده و فرض H_1 ؛ یعنی وجود ارتباط معنی دار بین شاخص های ذهنی و شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی مورد تأیید قرار می گیرد.

اصلی کیفیت زندگی، بررسی دیدگاه و نگرش شهروندان از کیفیت زندگیشان است. جهت آزمون فرض ۲۶ شاخص ذهنی میزان رضایت از سکونت، روابط همسایگی، حس تعلق به محله، مشارکت در امور محله، میزان رضایت از ویژگی های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، میزان رضایت از امنیت تردد، وضعیت کوچه و خیابان، دفع زباله، سرگرمی و تفریح، خدمات عمومی، مساحت مورد نیاز، ویژگی های کالبدی محله، میزان رضایت کلی از ویژگی های اجتماعی، کالبدی، فرهنگی، مذهبی و زیست محیطی محله، میزان آشنایی با طرح های محله، دسترسی به فضای سبز، امکانات تفریحی و ورزشی، حمل و نقل عمومی، امکانات درمانی و بهداشتی، مهد کودک، ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان، مساجد، کتابخانه و انتخاب دوباره محله جهت زندگی با شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. براساس آزمون آماری پیرسون سطح معناداری به دست آمده برای هر سه شرایط با سطح اطمینان ۹۹ درصد ۰.۰۰۰ می باشد، به طوری که مقدار P (پیرسون) به دست آمده برای شرایط اجتماعی، فرهنگی ۰.۳۸۲ با سطح معناداری ۰.۰۰۰،

جدول ۸: ارتباط معناداری نگرش ذهنی شهروندان با شرایط اجتماعی، فرهنگی در آزمون پیرسون

شاخص ها	آماره	شاخص های ذهنی	شرایط اجتماعی، فرهنگی
شاخص های ذهنی	Pearson Correlation	1	.382**
	Sig. (2-tailed) (سطح معناداری)		.000
	N	145	145
شرایط اجتماعی، فرهنگی	Pearson Correlation	.382**	1
	Sig. (2-tailed) (سطح معناداری)	.000	
	N	145	145

منبع: نتایج پرسشنامه: ۱۳۹۲

جدول ۹: ارتباط معناداری نگرش ذهنی شهروندان با شرایط کالبدی در آزمون پیرسون

شاخص‌ها	آماره	شاخص‌های ذهنی	شرایط کالبدی
شاخص‌های ذهنی	Pearson Correlation	1	.644**
	Sig. (2-tailed) (سطح معناداری)		.000
	N	145	145
شرایط کالبدی	Pearson Correlation	.644**	1
	Sig. (2-tailed) (سطح معناداری)	.000	
	N	145	145

منبع: نتایج پرسشنامه: ۱۳۹۲

جدول ۱۰: ارتباط معناداری نگرش ذهنی شهروندان با شرایط اقتصادی در آزمون پیرسون

شاخص‌ها	آماره	شاخص‌های ذهنی	شرایط اقتصادی
شاخص‌های ذهنی	Pearson Correlation	1	-.164*
	Sig. (2-tailed) (سطح معناداری)		.048
	N	145	145
شرایط اقتصادی	Pearson Correlation	-.164*	1
	Sig. (2-tailed) (سطح معناداری)	.048	
	N	145	145

منبع: نتایج پرسشنامه: ۱۳۹۲

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از کارهای مهم برنامه‌ریزان شهری و مدیران شهرها شناسایی نابرابری‌های شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح محلات شهری است. ظهور گسترده نابرابری در برخورداری از امکانات شهری بسیاری از برنامه‌ریزان و مدیران را علاقه‌مند به شناسایی کمیت و کیفیت چگونگی تعادل بخشی کیفیت زندگی در مقیاس محلات کرده است. شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی و تفاوت‌های فضایی در شهر برنامه‌ریزان را به مطالعه چگونگی کیفیت زندگی ساکنین الزام می‌کند. در این پژوهش محلهٔ اسلام آباد شهر زنجان براساس شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی مورد ارزیابی قرار گرفت. بررسی مطالعات نشان داد که هر چند سکونتگاه‌های غیررسمی در تمام شاخص‌ها در وضعیت مطلوبی قرار نگرفته‌اند، اما شاخص‌های

اجتماعی، فرهنگی و مذهبی وضعیت مطلوبی نسبت به سایر شاخص‌ها دارند. همچنین با تغییر شرایط اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی، زیست محیطی در این سکونتگاه‌ها کیفیت زندگی ساکنین تغییر می‌کند. دیدگاه و نگرش ذهنی شهروندان نسبت به کیفیت زندگی تحت تأثیر شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، فرهنگی تغییر می‌کند؛ بنابراین سکونتگاه‌های غیررسمی در سطح نازلی از شاخص‌های کیفیت زندگی قرار گرفته‌اند و با توجه به غیررسمی بودنشان و سطح نازل خدمات عمومی نیازمند تجدید نگرش برنامه‌ریزان و مدیران شهری هستند.

جهت ارتقاء کیفیت زندگی محلات اسکان غیررسمی به‌خصوص محلهٔ اسلام آباد شهر زنجان می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه کرد:

سعیدی، عباس و همکاران (۱۳۸۷). دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی، تهران

سلمانی، حسن و همکاران (۱۳۹۱). سنجش کیفیت زندگی در محیط سکونت فرسوده و بصری سازی آن (موردشناسی: محله هاشمی در منطقه ده تهران)، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۴

شیعه، اسماعیل و همکاران (۱۳۹۰). فرایند شکل‌گیری و گسترش سکونتگاههای غیررسمی؛ نمونه موردی: محله سهرابیه کرج، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۳، بهار

شماعی، علی و همکاران (۱۳۹۱). تحلیل نابرابری شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح محلات شهر بابلسر، جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیای ایران)، دوره جدید، سال دهم، شماره ۳۳

صرافی، مظفر (۱۳۸۱). به سوی نظریه‌ای برای ساماندهی اسکان غیررسمی - از حاشیه نشینی تا متن شهرنشینی، هفت شهر، سال سوم، شماره ۵۹

علیپور، سمیه (۱۳۹۲). ارزیابی سیاست‌های مواجهه با اسکان غیررسمی با تأکید بر سیاست تخریب؛ مورد مطالعه: اسلام‌آباد کرج، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، استاد راهنما: محسن احدنژاد، دانشگاه زنجان، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.

عنبری، موسی (۱۳۸۹). بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران (۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵)، فصلنامه توسعه روستایی، دوره اول، شماره ۲، صص: ۱۸۱-۱۴۹.

غفاری، غلامرضا؛ امیدی، رضا (۱۳۸۸). کیفیت زندگی، شاخص توسعه اجتماعی، تهران: شیرازه.

غلامی، سعید (۱۳۹۰). سنجش تطبیقی شاخص‌های کالبدی فرمال اجتماعی کیفیت زندگی در محلات شهر زنجان؛ نمونه‌های موردی محلات، کوی فاطمیه (اسکان غیررسمی)، محله حسینی (بافت فرسوده) و کوی قائم (بافت جدید)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، استاد راهنما: علی شکوهی، دانشگاه آزاد واحد اسلامی، دانشکده فنی و مهندسی گروه شهرسازی.

قالیباف، محمدباقر و همکاران (۱۳۹۰). ارزیابی کیفیت زندگی شهری؛ مطالعه موردی: محله یافت‌آباد، جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیای ایران)، سال نهم، شماره ۳۱.

❖ واگذاری وام به ساکنین جهت بالا بردن کیفیت ابنیه، افزایش عمر بنا و اصلاح وضعیت واحد مسکونی که البته براساس اجرای این گزینه به خودی خود باعث بهبود رضایت از سکونت و تمایل به ابقاع در محله نیز افزایش می‌یابد.

❖ افزایش سرانه کاربری‌های خدماتی به‌خصوص کاربری‌های مسکونی و فضای سبز بر اساس نیازهای محله.

❖ ایجاد فضاهای محله‌ای برای گذران اوقات فراغت و ایجاد امکانات برای تفریح و سرگرمی ساکنان مانند قرار دادن امکانات ورزشی در سطح محله.

❖ اصلاح وضعیت حمل و نقل عمومی با اضافه کردن ایستگاههای تاکسی و اتوبوس به محله

❖ اصلاح وضعیت دفع زباله با مکانیزه کردن وسایل جمع‌آوری زباله‌ها و آموزش در بین مردم

منابع

احدنژاد، محسن؛ نجفی، سعید (۱۳۹۲). مدیریت شهری و کیفیت زندگی محلات اسکان غیررسمی و برنامه‌ریزی شده؛ نمونه موردی: محلات (اسلام‌آباد، ترانس) و کارمندان شهر زنجان، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری، دانشگاه آزاد واحد تبریز، ۲۷ و ۲۸ آذرماه

بلوک آماری (۱۳۹۰). سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر زنجان.

دهقانی، مرجان و همکار (۱۳۸۸). مدیریت و ارتقای کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران، مسکن و محیط روستا. شماره ۱۲۵. صص ۳۶-۴۵

ربانی خوراسگانی، علی و کیان‌پور (۱۳۸۶). مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی؛ مطالعه موردی: شهر اصفهان، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، شماره ۵۸-۵۸

زیاری، کرامت‌الله و همکاران (۱۳۸۹). تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال اول، شماره دوم

- Higgins, P., & Campanera, J. M. (2011). (Sustainable) quality of life in English city locations. *Cities*, 28(4), 290 - 299
- McCrea, R., Shyy, T.K. and Stimson, R.,(2006), What is the strength of the link between objective and subjective indicators of urban quality of life? *Applied Research in Quality of Life*, 1(1): 79-96.
- Norman C, Dalkey With(1972). Daniel L.Rourke, Ralph Lewis, david Synder. pp 9-11.
- Pukeliene, V., & Starkauskiene, V.(2010). Quality of life concept, measurement and challenges, *SISTEMINIAI TYRIMAL*.
- Richards,R. , Oleary.B & Mutsonziwa. K(2007), Measure Quality of life in informal settlements in South Africa. *Social Indicators Research*.81: 375-388.
- Rapley, M. (2003). *Quality of life research : A critical introduction* : Sage Publications Limited.
- Senlier, N., Yildiz, R., and Aktas, E. D(2009). A perception Survey for the Evaluation of urban Quality of life in Kocaeli and a Comparison of the life Satisfaction with the European Cities.[Article]. *Social Indicators Research*, 94(2), 213-226
- Sirgy, M. J., Efraty, D., Siegel, P., & Lee, D. J. (2001). A new measure of quality of work life (QWL) based on need satisfaction and spillover theories. *Social Indicators Research*, 55(3), 241-302
- Tesfazghi, E. S., Matinez, J. A., and Verplanke, J.J.(2010). Variability of quality of life at small scales: Addis Ababa, Kirkos Sub-City. In: *Social Indicators research*,98(2010)1, pp./3-88.
- Ulengin, B. Ulengin, F . Guvenc, U. (2001). “ A multidimensional approach to urban quality of life : The case of Istanbul “. *European Journal of Operational Research*, 130 : 361 – 374
- Undp (1997) *Human Development, Report 1997*, NewYork : Oxford university press. Ch. 458
- Woldetinsaye, S. G. (2011). Analyzing variation of urban quality of life using participatory approach in Addis Ababa, Ethiopia: a case study of kirkos sub-city. University of Twente Faculty of Geo-Information and Earth Observation ITC, Enschede.
- قیداری، فتانه (۱۳۸۶). نقش سکونتگاه‌های غیررسمی در گسترش فیزیکی شهر زنجان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: شه‌ریور روستایی، دانشگاه زنجان، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.
- کمانرودی. موسی (۱۳۸۵). ساماندهی اجتماعات غیررسمی؛ نمونه منطقه ۶ شهرداری تهران، فصلنامه آبادی، شماره ۵۱.
- موسوی، میرنجف و همکار (۱۳۹۱). ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال سوم، شماره نهم.
- Auh, Seongyeon (2005), *An Investigation of the Relationships between Quality of Life and Residential Environments among Rural Families*. Ames : Iowa State University.
- Bloom, D.E., Craig, P.H , Malaney, P. N.(2001). *The Quality of life in Rural Asia*. Oxford University Press, Hong Kong.
- Bunge, M.(1975). What is a quality of life indicators, *Social indicators Research*, 2(1), 65-79
- Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C ., Bond, I., Boumans, R., ... Snapp, R.,(2007), *Quality of life : An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being*. *Ecological Economics*, 61(2-3), 267-276
- Church, M. C. (2004). *The conceptual and operational definition of quality of life : a systematic of the literature Texas A&M University*.
- Diwan, R.(2000). *Relational Wealth and Quality of life*, *Journal of Socio – Economic*, Vol 29
- Diener E, Suh EM, Lucas RE, Smith HL (1999) *Subjective well-being : three decades of progress*. *Psycholo Bull* 125(2): 276 – 302
- Fahy, F. and Cinneide, M.O. (2006). *Community-base quality of life indicators for urban areas as derived in Galway City, Ireland*. Paper presented at the 4th
- Foo, T. S. (2000). *Sublective assessment of urban quality of life in Singapore(1997-1998)*. *Habitat international*, 24(1), 31-49
- Felce, D., & Perry, J. (1995). *Quality of life : Its definition and measurement*. *Research in Developmental Disabilities*, 16(1), 51-74